

Fülöp Erzsébet Mária*

IDIÓMÁK ÉS A NYELVTANÍTÁS

1. Előzmények az idiómák tanításában

Az idiomatikus kifejezések elsajátítását és használatát problematikusnak tekintik a nyelvtanulásban és a nyelvtanításban. Ez nem is meglepő, hisz még anyanyelven is egy beszélő akkor tud egy állandósult szókapcsolatot a lehető legpontosabban és legbiztosabban használni, hogyha a kifejezés részletes morfoszintaktikai, szemantikai, pragmatikai-szituációs, stilisztikai információjának tudatában is van (Hessky 1992). Mindez alapját képezheti annak a hiedelemnek, hogy kezdőknek, kicsi gyerekeknek ne tanítsunk idiomatikus kifejezéseket (Tóth Marianne 1998).

Az én tapasztalatom viszont az, hogy – noha az idiomatikus nyelvhasználat nehézséget jelent –, a diákok értékelni tudják az idiómák szisztematikus oktatását.

Suzanne Iruyo szerint az idiómatanulás a szókincstanulásnak szükségszerű része. Ezért nem szabad addig várni az idiómák tanulásával, amíg a tanulók elérik a haladó szintet. Az idiómatanulás a szókincstanulás részét képezheti kezdő szinten is, ha párbeszédben, történetekben alkalmazzuk őket. A tanulandó szókincset akár szinonim idiómákkal is kiegészíthetjük. Középszinten pedig már olyan idiómákat is taníthatunk, amelyek tartalmazzák a nyelvórán tanítandó szavakat, pl. a *horse* szó tanítását követően hamar megtaníthatjuk a *straight from the horse's mouth* ('első kézből'), vagy a *don't look a gift horse in the mouth* ('ajándék lónak ne nézd a fogát'). Haladó szinten a diákok élvezik és hasznot húznak azokból az órákból, amelyeket a tanárok idiómák tanítására szánnak. Ezen a szinten a nyelvtanulók sok idiómát képesek felismerni, és gyakorlással arra is képesek lehetnek, hogy szövegkörnyezet segítségével a jelentésüket kitalálják (Iruyo 1986).

Cacciari és Levorato (1989) vizsgálatának eredményei például azt tükrözik, hogy a hét-kilenc éves gyerekeknél is sikert lehet elérni az idióma tanulásakor, hogyha a tanítandó idiómákat szövegkörnyezetbe ágyazzák. A szöveg, azaz a megértést irányító gazdag tudásforrás hatására a gyerekek kevésbé hajlamosak arra, hogy az ál-

landósult szókapcsolatokat szó szerint értelmezzék. Erre az értelmezésformára akkor hajlanak leginkább, hogyha az idiómákkal külön-külön, elszigetelten találkozunk.

Daalen-Kapteijns és társai (2001) szerint a gyerekek képesek szöveg alapján következtetni a jelentéseket, még akkor is, hogyha aránylag kevés nyelvtudással rendelkeznek.

Gibbs (1987) arról számol be, hogy a gyerekek jobban megértik a rögzült szerkezetű idiómákat, mint azokat, amelyek szintaktikai szempontból különböző formákat ölthetnek.

A témakör magyarországi elismert szakértője, Kövecses Zoltán szerint az idiómák jelentése nem jósolható meg teljes mértékben; ugyanakkor hangsúlyozza, hogy az idiómák jelentése motivált, vagyis tapasztalati alapokon nyugszik, ezért nem tekinthető véletlenszerűnek. Az idiómák átláthatósága – vagyis motivációja – olyan kognitív folyamatok ismeretének köszönhető, mint amilyen a metafora, metonímia vagy a hétköznapi tudás (Kövecses 2005). Kövecses ismertet egy kísérletet (Kövecses–Szabó 1996), amelynek tanulságait az angolt idegen nyelvként tanuló (magyar) diákok „metaforikus kompetenciájának” fejlesztésére javasolnak (i. m.).

2. Saját vizsgálatom

Kutatásomban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy az idegen nyelvtanulásban mely módszerekkel lehet az idiómákat a leghatékonyabban megtanítani. Hipotézisem szerint a szöveggörnyezet az, amely segítségével a leghatékonyabb az idiómák tanítása. Egyrészt azért, mert a szöveggörnyezet segít az idiómák megértésében; másrészt pedig a különböző nyelvi szituációkban való előfordulásukat is jobban érzékelteti a szöveg, mintha csupán elszigetelten, önmagukban vizsgálnánk őket.

Az eredeti anyaggyűjtést még 1999 tavaszán végeztem Szombathelyen a Nagy Lajos és a Premontrei Szent Norbert Gimnázium öt osztályában 54 diákkal. Mind-egyik osztályban egy-egy angol tanórán ugyanazt a tizenöt idiómát tanítottam meg háromféle módszerrel. Öt idiómát, amelyek különböző állatneveket tartalmaztak, szöveggörnyezetben ismerttettem meg a diákokkal. Az 1. táblázatban I. típusú idiómákként hivatkozom rájuk. Másik öt idiómát – amelyek testrészeket tartalmaztak – fordítás útján; és a további ötöt – színekkel kapcsolatosakat – rajzok segítségével mutattam be a tanulóknak. Ezek ugyancsak az 1. táblázat II. (testrészeket tartalmazó) és III. (színeket tartalmazó) részében láthatók. Az új anyag bemutatása után a diákoknak különböző feladatokban nyílt alkalmuk begyakorolni az idiómákat. Az óra végén egy feleletválasztós teszt segítségével azt próbáltam felmérni, hogy az idiómák tanításakor alkalmazott módszerek közül melyik volt a leghatékonyabb.

A vizsgálatot Monoron a József Attila Gimnázium négy osztályában megismételttem 2006. június elején. Itt az 55 diáknak ugyanazokat az idiómákat tanítottam, mint Szombathelyen. Viszont amíg két csoportban, azaz 22 diáknak ugyanolyan sorrendben és módon tanítottam, a másik két csoportban, 33 diák esetében az idiómákat összekevertem és így mind a három típusú idiómát háromféle módszerrel sajátítottam el.

1. táblázat: A tanulók által megoldott feleletválasztós tesztek eredményei

Diákok	A tesztben elért pontszámok	Tanítási módszer: Szövegkörnyezet	Tanítási módszer: Fordítás	Tanítási módszer: Rajzok
		I. típusú idiómák (állatok)	II. típusú idiómák (testrészek)	III. típusú idiómák (színek)
Szombathelyi 54 diák	Elért pontszám	240	198	264
	Maximum pontszám	270	270	270
Monori 22 diák	Elért pontszám	96	84	102
	Maximum pontszám	110	110	110
		I., II. és III. típusú idiómák	I., II. és III. típusú idiómák	I., II. és III. típusú idiómák
Monori 33 diák	Elért pontszám	145	116	135
	Maximum pontszám	165	165	165

3. Néhány tanulság

A szombathelyi és azon monori tanulók, akiknek a különböző típusú idiómákat különböző módszerekkel tanítottam legjobban a színeket jelölő idiómákra reagáltak a feleletválasztós tesztekben; illetve – ahol lehetett – a rajzos ábrázolásokat preferálták a rajz nélküli változatokkal szemben. Így a szövegkörnyezetben tanult, azaz az állatneveket tartalmazó idiómák helyes jelentését kevesebben ismerték fel, és a fordítás útján tanult, azaz testrészeket tartalmazó idiómák felismerése jelentette a legnagyobb gondot. Azok a monori diákok, akiknél a különböző módszereket mindhárom típusú idiómák tanításánál alkalmaztam, a szövegkörnyezetben tanult idiómák felismerésében voltak a legjobbak, ezt követte a rajzos ábrázolás, majd pedig a fordítás útján tanított idiómák. Hogyha az összes monori diák tesztben elért eredményét tekintjük, akkor elhanyagolható a különbség a szövegkörnyezetben és a képek útján tanított idiómák felismerését illetően, viszont a fordítás módszerével tanított idióma felismerése nagy nehézséget jelentett, akárcsak a szombathelyi diákok esetében. A különbségek talán annak köszönhetőek, hogy a szombathelyi és a 22 monori diák esetében használt rajzok jobban tetszettek a diákoknak, és így jobban motiválták a tanulókat az idióma tanulására, mint azok a rajzok, amelyeket a többi 33 monori diák esetében alkalmaztam. Továbbá az is lehetséges, hogy a 33 monori diák inkább a szövegkörnyezetben történő szótanuláshoz szokott hozzá. Ez a módszer bizonyult a legsikeresebbnek azon szombathelyi osztályban is, akiket egy angol anyanyelvű tanár tanított. A tanár segítségével ezek a diákok könnyebben megtanulták a módját annak, hogy a szövegkörnyezetből kikövetkeztessék és megjegyezzék a szavak jelentését. Az összes diák eredményét tekintve viszont az idiómák rajzos ábrázolása bizonyult a legsikeresebbnek. Következésképpen a képek vagy más vizuális eszközök használata jelentősen hozzájárulhat az idiómák ha-

tékony és eredményes tanulásához. Ezenkívül, amint az eredmények is igazolják, a szövegkörnyezet is jelentős segítséget nyújt a nyelvtanulóknak az idiómák sikeres elsajátításában.

Ezzel együtt egy nem tervezett „metanyelvi” tapasztalathoz is jutottam: a tanulók ugyanis „megkedvelték” az idiómákat. (Én csak az angol „felüket” ismertem meg a tanulóknak, fölteszem azonban, hogy fejük „magyar fele” is megbarátkozott ezzel a kifejezési lehetőséggel.) Mivel a magyar anyanyelvi nevelésben – tudomásom szerint – nincs külön szisztematikus frazeológiai fejezet, ezért föltehetően „transzferálták” az anyanyelvünkre ezt a lehetőséget. Szándékomban állt ezt a föltevést egy magyar anyanyelv-oktatási szakemberrel együtt megvizsgálni. Föltehető ugyanis – amint azt Kövecses is hangsúlyozza –, hogy egy angolul tanuló magyar, vagy egy magyarul tanuló angol anyanyelvű idiomatikus készletében közös elemek lesznek találhatóak (a) részben a közös európai hagyományoknak, (b) részben az egyetemes emberi szemléletnek köszönhetően. Mindkét esetben érdekes volna az idiómákat (mint nyelvi képeket) és vizuális ábrázolásukat (mint tényleges képeket) együttesen megvizsgálni. Elképzelhető, hogy ebben az esetben valamilyen „kombinált megismerést” találunk majd.

Irodalom

- Cacciari, C.–M. C. Levorato 1989. How children understand idioms in discourse. *Journal of Child Language* 16: 387–405.
- Daalen-Kapteijns, Maartje van–Marianne Elshout-Mohr–Kees de Gloppe 2001. Deriving the Meaning of Unknown Words from Multiple Contexts. *Language Learning* 51/1: 145–181.
- Gibbs, R. W. 1987. Linguistic factors in Children’s Understanding of Idioms. *Journal of Child Language* 14: 569–586.
- Hessky Regina–Bárdosi Vilmos 1992. Frazeológiai egységek szótári leírásának kérdései. *Filológiai Közöny* 3–4: 103–113.
- Irujo, Suzanne. 1986. A piece of cake: learning and teaching idioms. *ELT Journal* 40/3: 236–242.
- Kövecses Zoltán 2005. *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe.* Typotex, Budapest.
- Tóth Marianne 1998. A fogalmi folyékonyság elősegítése idiómák segítségével. *Modern Nyelvoktatás* 4/1: 69–71.

Függelék

2. táblázat: A három módszerrel tanított tizenöt angol idióma és magyar megfelelőik

<i>eager beaver</i>	'törtető, stréber'
<i>to bug</i>	'bosszant, idegesít'
<i>to horse around</i>	'csintalankodik, rendetlenkedik'
<i>to clam up</i>	'hallgat, befogja a száját'
<i>dog tired</i>	'nagyon fáradt, kutya fáradt'

<i>pull someone's leg</i>	'ugrat, heccel valakit'
<i>find one's feet</i>	'alkalmazkodik a helyzethez, saját lábára áll'
<i>be down in the mouth</i>	'lehangolt, levert, mélabús'
<i>be on the top of one's tongue</i>	'a nyelve hegyén van'
<i>the apple of someone's eye</i>	'valaki szeme fénye, kedvence'

<i>once in a blue moon</i>	'nagyon ritkán'
<i>have green fingers</i>	'szeret kertészkedni, ért a növényekhez'
<i>a red herring</i>	'elterelő mozdulat, manőver'
<i>grey matter</i>	'intelligencia (szürkeállomány)'
<i>out of the blue</i>	'hirtelen, váratlanul'